

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД НА ВІДПОЧИНОК ДІТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ МВС, ЧІЙ БАТЬКИ ОТРИМАЛИ ПОРАНЕННЯ, ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС НЕСЕННЯ СЛУЖБИ, ПЕРЕБУВАЮТЬ АБО ВИЗВОЛЕНІ З ПОЛОНУ

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR VACATION OF CHILDREN OF MIA EMPLOYEES WHOSE PARENTS WERE WOUNDED, DIED IN THE LINE OF DUTY, ARE IN OR RELEASED FROM CAPTIVITY

У публікації розміщені пропозиції щодо психологічного супроводу дітей працівників МВС на відпочинок, чії батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону в Україні, в частині оптимізації психологічного супроводу як особливого виду допомоги. Мета цієї публікації – дослідити соціальні та психологічні виміри психологічного супроводу дітей працівників МВС на відпочинок, чії батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону. Вона заглиблюється в різні аспекти мультикомандної роботи, від благополуччя відносин дитини з однолітками під час подорожі на відпочинок, до кризового втручання супроводжуючої команди та вирішення різнорівневих дитячих конфліктів. Методологія дослідження охоплює психодіагностичні та психокорекційні напрямки: рекомендації, чого не варто робити, коли дитина переживає стресову ситуацію; перелічено додаткові специфічні чинники сильного стресу дітей у родині працівників МВС; розглянуто зміст індивідуальної розв'язальної роботи психолога з дитиною працівників МВС, чії батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону; надано протоколи, що засвідчують мультимодальний командний супровід дітей працівників органів системи МВС на відпочинок та відновлення, батьки яких отримали поранення, загинули під час несення служби, або перебувають у полоні; описано активізацію особистісного ресурсу дітей у процесі супроводу на відпочинок, техніку управління реакціями дітей у процесі супроводу на відпочинок; описано алгоритм супервізійних зустрічей для представників супроводжуючої команди; надано діагностичні опитувальники для дітей та окремо для представників супроводжуючої команди; описано специфіку психологічного супроводу дітей працівників органів системи МВС під час відпочинку та відновлення, батьки яких отримали поранення, загинули під час несення служби, або перебувають у полоні. Запропоновано форми психологічних інтервенцій з урахуванням тих викликів, які є у подібних ситуаціях, зокрема: латентності, активності стосовно психологічного стану дітей, можливості зміни позиції їх психоемоційного стану, забезпечення безпеки у дорозі, складнощів оцінки психологічного стану

дитини у процесі супроводу на відпочинок, оцінки динаміки цих станів тощо.

Ключові слова: супровід дітей, відпочинок, батьки, поранення, загибель під час несення служби, перебування у полоні.

The publication contains proposals for psychological support for children of MIA employees on vacation whose parents were injured, killed while on duty, are in captivity or have been released from captivity in Ukraine, in terms of optimizing psychological support as a special type of assistance. The purpose of this publication is to investigate the social and psychological dimensions of the psychological support of children of MIA employees on vacation, whose parents were injured, died in the line of duty, are in or have been released from captivity. It delves into various aspects of multi-team work, from the well-being of the child's relationships with peers during a holiday trip, to the crisis intervention of the accompanying team and the resolution of multi-level children's conflicts. The research methodology covers psychodiagnostic and psychocorrectional areas: recommendations on what not to do when a child is experiencing a stressful situation; additional specific factors of severe stress of children in the family of MIA employees are listed; the content of individual developmental work of a psychologist with a child of MIA employees whose parents were injured, killed in service, are in or have been released from captivity is considered; protocols are provided that confirm multimodal team support of children of MIA employees on vacation; the algorithm of supervision meetings for representatives of the accompanying team is described; diagnostic questionnaires for children and separately for representatives of the accompanying team are provided; the specifics of psychological support for children of employees of the Ministry of Internal Affairs during rest and recovery, whose parents were injured, killed in service, or are in captivity, are described. Forms of psychological interventions are proposed, taking into account the challenges that exist in similar situations, in particular: latency, activity in relation to the psychological state of children, the possibility of changing the position of their psycho-emotional state, ensuring safety on the road, difficulties in assessing the psychological state of a child in the process of accompanying a child on vacation, assessing dynamics these states, etc. **Key words:** accompanying children, rest, parents, injuries, death on duty, captivity.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.68.8>

Католик Г.В.

д.психол.н., професор, професор кафедри практичної психології Навчально-наукового інституту управління, психології та безпеки Львівський державний університет внутрішніх справ

Кісіль З.Р.

д.юрид.н., професор, заступник директора Навчально-наукового інституту управління, психології та безпеки Львівський державний університет внутрішніх справ

Кісіль Р.-В.В.

к.юрид.н., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії OSINT – досліджень та безпеки економіки Львівський державний університет внутрішніх справ

Постановка проблеми. Пропонувана тематика має нову специфіку в умовах в війні, наукова та практична актуальність від – «як і чому загострюються внутрішньо психологічні протиріччя (у тому числі й у дітей)?», до – «внутрішньої

психології кожної особистості суспільства», яке знаходиться у воєнному стані та актуалізує як конструктивні так і деструктивні способи діяльності (у нашому дослідженні – форми дитячої життєдіяльності). Діяльність психологів набу-

ває нових викликів і нових форм. Дослідженнями даної проблематики займалися у різні часи, як вітчизняні так і закордонні науковці, однак роль психології в допомозі дітям працівників правоохоронних органів значно еволюціонувала протягом багатьох років, визнаючи складну взаємодію соціальних і психологічних чинників у складній системно-сімейній сфері поліцейської діяльності. Україна, з її унікальною історичною, культурною та соціальною динамікою, також стала свідком інтеграції психологічної допомоги в Національну поліцію. Ця робота заглиблюється в багатогранний вимір діяльності психолога в царині Національної поліції України, зосереджуючись на критичних перетинах соціальних і психологічних факторів, які формують його роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці професійного становлення психолога в контексті психологічної допомоги дітям та молоді присвячені наукові розвідки Г. Католик; Г. Лялюк ґрунтовно проаналізувала проблематику психологічної допомоги дітям, які зазнали психотравмуючого впливу воєнних дій; соціально-психологічному забезпеченню діяльності в звичайних та екстремальних умовах аналізували М. Корольчук та В. Крайнюк; С. Аліспахич; К. Черрі; Дж.Монфаред та ін., демонструють підвищений інтерес вітчизняної та міжнародної наукової спільноти до змін ролі психолога в системі МВС, зокрема і векторі психологічної допомоги дітям працівників даної сфери діяльності, які працюють у специфічних умовах підвищеного ризику для життя свого та своїх родин.

Основна **мета** цієї публікації – дослідити соціальні та психологічні виміри психологічного супроводу дітей працівників МВС на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону. Вона заглиблюється в різні аспекти мультикомандної роботи, від благополуччя відносин дитини з однолітками під час подорожі на відпочинок, до кризового втручання супроводжуючої команди та вирішення різномірних дитячих конфліктів [26; 29].

У цьому дослідженні, маємо на меті також підкреслити важливість культурної чутливості та виклики, пов'язані з унікальним соціокультурним ландшафтом України. Історія України, етнічне розмаїття та мінливі суспільні норми впливають на роботу психологів у площині дитячої травмованості. Це дослідження має пролити світло на те, як різномірні фактори формують стратегії та підходи, що застосовуються психологами для виконання своєї життєво важливої ролі [19; 20; 21; 26; 27; 28].

По суті, діяльність психолога у контексті допомоги дітям працівників МВС, які потерпіли від військових лихоліть слугує мікрокосмом ширших викликів і можливостей, з якими стика-

ється країна на шляху до демократичного врядування. Розглядаючи їхню працю крізь призму соціального та психологічного вимірів, ми прагнемо оцінити нюанси та життєво важливу роль, яку вони відіграють у формуванні теперішнього та майбутнього України [30; 31; 32].

Методологічним підґрунтям наукового дослідження стала сукупність таких методів пізнання: діалектичний, формально-логічний, аналіз, синтез, аксіологічний, системний, функціональний, методологічний та методичний.

Завдання: виокремити особливості психологічного супроводу як особливого виду допомоги; виокремити особливості заходів «Чого не варто робити, коли дитина переживає стресову ситуацію»; ідентифікувати додаткові специфічні чинники сильного стресу дітей у родині працівників МВС; розкрити зміст індивідуальної розвивальної роботи психолога з дитиною працівників МВС, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону; надати протоколи, що засвідчують мультимодальний командний супровід дітей працівників органів системи МВС категорії ризику; запропонувати форми активізації особистісного ресурсу дітей у процесі супроводу на відпочинок; надати техніки управління реакціями дітей у процесі супроводу на відпочинок; описати супервізійні зустрічі для представників супроводжуючої команди; надати діагностичні опитувальники для дітей та окремо для представників супроводжуючої команди; описати психологічний супровід дітей працівників органів системи МВС під час відпочинку та відновлення, батьки яких отримали поранення, загинули під час несення служби, або перебувають у полоні.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній психології феномен психологічного супроводу вивчається в контексті інноваційних процесів в освіті такими науковцями як І. Булах, Н. Волянук, А. Журавель, Г. Католик, В. Панок, Н. Пов'якель, Г. Лялюк, О. Борисюк та іншими [4; 5; 6; 7; 8; 14; 16; 23]. Сучасні підходи до розуміння сутності та змісту психологічного супроводу акцентують увагу на різних його аспектах. Узагальнюючи їхні підходи, можна зазначити наступне: по-перше, психологічний супровід є системою заходів, спрямованих на створення умов для успішного виховання та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу; по-друге, результатом психолого-педагогічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості; по-третє, потреба у психологічному супроводі, як специфічній технології, особливо зростає у вікові періоди, пов'язані зі зміною соціальної позиції, перебудовою способу життя і діяльності, а також у кризові періоди розвитку. У ці періоди технологія психологічного супроводу активує механізми саморозвитку, мобілізує

внутрішні ресурси людини та розкриває перспективи особистісного зростання.

Таким чином, психологічний супровід дитини є важливою умовою її успішного особистісного розвитку. Це цілісна, системно організована діяльність, яка створює соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного розвитку кожної дитини. Основним завданням психологічного супроводу є актуалізація саморозвитку дитини та її прагнення до особистісного зростання. Основні етапи психологічного супроводу включають діагностико-прогностичну діяльність, психологічну підтримку (як батьків, так і дітей), а також корекційно-розвивальну роботу з дітьми [23; 24; 25; 28].

Завдання психологічного супроводу включають: запобігання виникненню проблем у особистісному розвитку та вихованні дитини, різноманітні програми, спрямовані на розвиток соціальних навичок, здатності до вирішення актуальних завдань виховання та соціалізації, вирішення питань емоційно-вольової сфери, встановлення взаємин з однолітками, педагогами та батьками, розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів та батьків.

Науковці М. Корольчук, В. Крайнюк у праці «Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах» зазначають, що психологічний супровід має різноманітні сенси, серед яких виділяють: супровід-співробітництво, супровід-ініціювання, супровід-попередження тощо [2; 23].

Нами проводяться дослідження щодо феноменів психологічного супроводу дітей у різних сферах соціального буття у час війни. Розроблені власні методичні рекомендації допомогли уже забезпечити психологічний супровід дітей працівників МВС на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону.

Проведення роботи над темою уможливило запропонувати особливості застосування психологічного супроводу дітей працівників МВС на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону, виявити умови супроводу, розмежування супроводу на відпочинок та безпосередньо відпочинок таких дітей. Також було здійснено деталізацію видів психологічного втручання у процесі супроводу дітей на відпочинок. Запропоновано форми психологічних інтервенцій з урахуванням тих викликів, які є у подібних ситуаціях, зокрема: латентності, активності стосовно психологічного стану дітей, можливості зміни позиції їх психоемоційного стану, забезпечення безпеки у дорозі, складнощів оцінки психологічного стану дитини у процесі супроводу на відпочинок, оцінки динаміки цих станів тощо.

Крім того розкрито особливості додаткових специфічних чинників сильного стресу дітей

у родині працівників МВС, пов'язаних з втраченою батьків або їх пораненням. Цей стрес має свою специфіку, а застосування специфічних психологічних інтервенцій має локальний характер, виходячи з умов перевезення дітей на відпочинок.

Пропоновані у статті мультимодальні підходи, орієнтовані на психологічний супровід дітей працівників МВС на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону, пов'язані із особливостями психологічних станів цих дітей та самих умов транспортування їх до місця локації таборів відпочинку. Ці підходи розкриті, зокрема, через особливості регламентації та застосування принципів психолого-педагогічного поводження з опосередковано постраждалими дітьми в Україні; зокрема враховано базовий принцип психотерапії – принцип (правило) «Не нашкодь».

Особливості здійснення психологічного супроводу дітей працівників МВС на відпочинок, розглянуто через аналіз та виокремлення проблем психологічних станів, та прожитого дітьми досвіду (або втрати у випадку загибелі одного з батьків, або невизначеності через зникнення їх без вісті, або констатації інвалідації одного або ж обох з батьків, а також досвіду біженства та переселення).

За напрямком «діти-постраждали від втрати або ж часткової втрати батьків: стандарти поводження, специфіка законного представництва та отримання безоплатної вторинної психологічної допомоги» розкрито поняття дитини-постраждалого працівника МВС від військових дій на основі чинного законодавства, виокремлено механізм забезпечення її законного представництва через законних представників, органи опіки та піклування, служби у справах дітей.

Сформовано та підбрано методики психологічного опитування дитини-постраждалого працівника МВС від війни з урахуванням наявних психологічних розробок з цього питання, наведені практичні рекомендації щодо психологічного опитування.

Пропонуємо деякі матеріали з авторської розробки колективу науковців ЛьвДУВС, УПЗ МВС, ХНУВС «Психологічний супровід дітей працівників мвс на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону» [24] (табл. 1).

Науковцем О. Сердюком запропоновано протоколи, що засвідчують мультимодальний командний супровід дітей працівників органів системи МВС на відпочинок та відновлення, батьки яких отримали поранення, загинули під час несення служби, або перебувають у полоні [23; 24; 25].

Таблиця 1

Як підтримати дитину коректно

Замість сказати фразу	Варто сказати фразу
Ти це подолаєш.	Це важко, але я вірю в тебе.
Невдача не варіант.	Невдача є частиною зростання.
Дай мені спокій.	Я повинна закінчити роботу, тому, будь ласка, посидь тихенько декілька хвилин, а потім ми підемо гуляти.
Думай більше про хороше!	Інколи ситуації можуть бути складними, я тут для тебе.
Не будь таким песимістом!	Це нормально іноді почуватися погано.
Чому ти не сказав мені раніше?	Дякую, що звернулась/вся до мене з цього приводу.
Припини (потрібно говорити дітям, що слід робити, а не те чого не можна робити).	Йди поруч зі мною, тримайтеся за руки, тримай м'яч в руках (таке формулювання прохань допоможе зберегти позитивний тон).
Це не має великого значення.	Це здається тобі важливим – скажи мені, чому ти засмучений?
На все є причина. Стався до всього спокійно. Думай про хороше. Могло б бути й гірше.	Як ти справляєшся? Як я можу тебе підтримати? Як тобі допомогти?
Поплач, не плач, тримайся (не можна нав'язувати дитині якихось реакцій).	Я поруч, ти не сам/сама. Чим я можу бути для тебе корисною? Що я можу для тебе зробити?

Протокол № 1

Основні етапи супроводу

Етап	Відповідальний	Зміст та дії
1	2	3
Організаційний	Ювенальний поліцейській та/ або соціальний педагог	Вивчення та узагальнення інформації про дітей, комплектація групи, інструктаж про особливості проїзду, розміщення, умови проживання. Ознайомлення з основними вимогами до перебування на місці відпочинку, лікування тощо. Контроль наявності документів, речей, гаджетів, іграшок, продуктів, ліків тощо. Недопущення до перевезення заборонених та небезпечних для здоров'я дітей предметів.
Первинне знайомство	Усі члени групи супроводу, ведучій – дитячий психолог	Діти та супроводжувачі знайомляться один з одним і між собою. Не допускається примус до розповідей про себе, лише за бажанням. Достатньо мінімальної інформації, щоб дитина назвала себе. Первинне знайомство найкраще проводити перед від'їздом групи, але допускається проведення його під час подорожі до місця призначення.
Подорож	Усі члени групи супроводу	Під час подорожі слід зосередитись на питаннях безпеки, забезпечення харчуванням, особистої гігієни, психологічної напруги у дітей (як діти витримують подорож із незнайомими чи малознайомими людьми), наповнення часу подорожі цікавими та корисними заняттями для дітей тощо. Супроводжувачі повинні приділити увагу кожній дитині, переконатися в тому, що її потреби задовольняються, що вона не перебуває у сильному стресі (помірний стрес для незнайомої ситуації є нормою). Дорослі повинні знаходитись поряд і при необхідності підтримувати дитину. У разі тривалої подорожі слід організувати групові заходи, щоб діти не нудьгували, а саме – ігри, вікторини, інші розваги та заняття. У разі, коли подорож пов'язана з численними пересадками або змінами маршруту, підвищена увага надається організованому характеру переміщень з дотриманням правил безпеки.
Прибуття та розміщення у пункті відпочинку, відновлення, лікування	Усі члени групи супроводу	Прибуття у незнайоме для дітей місце, необхідність поселення та проживання з іншими дітьми також є стресом для психіки дитини. Супроводжувачі слід це враховувати і запобігати, або, у разі виникнення, пом'якшувати вплив травматичних ситуацій для дитини. Наприклад, під час подорожі дитина може втратити якісь речі. Необхідно зробити все можливе щоб їх розшукати та повернути, оскільки значущі особисті речі можуть впливати на психологічну підтримку, настрій та самопочуття дитини. Слід враховувати особисті побажання дітей щодо поселення

1	2	3
		та спільного проживання, не слід відноситися до цього процесу безособово, бюрократично, формально. Діти повинні розуміти, що вони важливі для осіб, що їх супроводжують, і вони завжди готові прийти їм на допомогу в самих різних ситуаціях.
Перебування в місці відпочинку, відновлення	Усі члени групи супроводу	Як правило, сторона, що приймає, повинна мати свій план і програму перебування і відновлення дітей, а також кураторів та наглядачів. Дитячому психологу, соціальному педагогу та ювенальному поліцейському необхідно ретельно ознайомитися з цими планами та програмою перебування, визначити ступінь наповненості часу, щоб краще визначити свої функції на цей період та розподілити їх. Якщо приймаюча сторона з ранку до вечора може забезпечити наповненість часу дітей, то функції супроводжуваних будуть зведені до контролю за дотриманням програми. По можливості, вони повинні також брати участь у заходах загального характеру з метою спостереження за поведінкою дітей, оцінкою їх стану, наданням допомоги у разі потреби. Також у супроводжуваних є можливість отримати новий досвід, знання під час спілкування з колегами. Якщо у програмі перебування виявиться багато вільного часу, то супроводжуваним слід заповнити його своїми пропозиціями. Основне навантаження тут лягає на дитячого психолога, який може проводити психологічні ігри та тренінги. Усі члени групи супроводу повинні уважно спостерігати за поведінкою своїх підопічних та накопичувати інформацію про зміни у їхньому самопочутті, активності, настрої.
Завершення перебування в місці відпочинку та збори у зворотну дорогу	Усі члени групи супроводу	Після закінчення часу перебування дітей у місці відпочинку та відновлення слід переконатися у належному здоров'ї та благополуччі дітей (фізичному, моральному, психічному) перед подорожжю додому. У разі виникнення серйозних проблем у когось із дітей слід вирішити питання з його поверненням в індивідуальному порядку, доки подорож назад не стане для нього безпечною. Доцільно провести прикінцеве анкетування дітей, щоб оцінити їхню задоволеність відпочинком. Слід переконатися, що діти повністю зібрані, особисті речі та документи не втрачені.
Зворотна подорож додому	Усі члени групи супроводу	Основні вимоги та дії аналогічні етапу «Подорож». Особливістю є спостереження за специфічними реакціями дітей на розставання з місцями та людьми, до яких вони могли звикнути і прив'язатися, оскільки розставання це теж стрес. За потреби підтримати дитину, звернути її увагу на те, що в пам'яті залишаться світлі спогади.
Прибуття додому, передача дітей родичам, опікунам тощо Прощання	Усі члени групи супроводу	Дуже важливий етап, який не повинен проводитися формально. Діти могли прив'язатися і до членів групи, що їх супроводжують, тому важливо, щоб у дітей не склалося враження, що про них забудуть відразу ж після розставання. Якщо у дитини виникла потреба підтримувати, зберегти контакт з кимось із супроводжуваних, слід піти назустріч дитині. Він і так втратив близьку людину, тому втрата ще когось до кого він встиг прив'язатися, може руйнувати все те позитивне, що трапилося і накопичилося під час відпочинку. В ідеальному випадку перед розставанням з дітьми (за наявності часу та можливостей) слід організувати прощальний захід у форматі спільного обіду (вечері), щоб у дітей була можливість символічно завершити весь цикл знайомства та спільного перебування з іншими дітьми та дорослими. Позитивні соціальні зв'язки є компенсаторним засобом, найкращими ліками проти болю втрати, втрати близьких.
Завершення супроводу, складання звітів	Усі члени групи супроводу	Усі супроводжувачі (колективно) складають звіт про поїздку, в якому відображаються обставини всіх етапів, описуються проблеми та шляхи їх вирішення. Звіт складається на ім'я відповідальної особи, що курує процес відпочинку та відновлення дітей.

Дії та обов'язки дитячого психолога

Етап	Дії
Організаційний	Вивчає наявну психологічну інформацію про дітей. На основі наявної інформації та власних спостережень складає первинні психологічні характеристики кожного з дітей.
Первинне знайомство	Встановлює та налагоджує психологічний контакт між дітьми та дорослими. Уточнює свої первинні уявлення про дітей, коригує їх психологічні характеристики
Подорож	Уважно спостерігає за поведінкою дітей під час подорожі, за необхідності надає психологічну допомогу, втручається у вирішення можливих конфліктів між дітьми, бере участь у іграх та розвагах, вносить доповнення до психологічних характеристик дітей.
Прибуття та розміщення у пункті відпочинку, відновлення, лікування	На основі своїх спостережень та складених психологічних характеристик пропонує варіанти розселення та спільного проживання дітей з врахуванням психологічної сумісності. Уважно вивчає та враховує індивідуальні запити дітей.
Перебування в місці відпочинку, відновлення	Вивчає план та програму перебування. Визначає ступінь своєї участі у заходах. Здійснює постійне спостереження за поведінкою дітей. Надає необхідну психологічну допомогу. За можливості в середині перебування проводить анкетування/опитування щодо задоволеності дітей перебуванням на місці відпочинку.
Завершення перебування в місці відпочинку та збори у зворотну дорогу	Проводить заключне анкетування щодо оцінки самопочуття та настрою дітей. Фіксує зміни, що відбулися з ними за час відпочинку. Оцінює стан психологічної проблематики після завершення відпочинку та відновлення.
Зворотна подорож додому	Стежить за психологічним станом дітей, надає необхідну психологічну допомогу.
Прибуття додому, передача дітей родичам, опікунам тощо. Прощання	Оцінює підсумковий психологічний стан дітей. Відгукується та підтримує бажання дитини зберегти контакт, зв'язок. Відповідає на питання родичів та опікунів дітей, дає у разі потреби психологічні поради.
Завершення супроводу, складання звітів	У звіті викладає інформацію про основні проблеми та психологічні труднощі, які виникали у дітей за період супроводу. Дає оцінку змін у психологічному стані дітей. Вносить пропозиції щодо покращення психологічного супроводу дітей у майбутньому.

Дії та обов'язки ювенального поліцейського

Етап	Дії
Організаційний	Бере участь в організації зборів та передачі дітей групі супроводу. Контролює та переконується в наявності всього необхідного для подорожі.
Первинне знайомство	Проводить інструктаж щодо заходів безпеки під час подорожі. Розповідає про особливості роботи ювенального поліцейського.
Подорож	Забезпечує безпечний проїзд дітей.
Прибуття та розміщення у пункті відпочинку, відновлення, лікування	Оцінює ступінь безпеки перебування дітей у місці відпочинку, відновлення. Контролює та виявляє можливі ризики. Проводить інструктаж дітей за правилами поведінки та безпеки у місці перебування.
Перебування в місці відпочинку, відновлення	Слідкує за безпекою дітей. Встановлює необхідний рівень контакту з місцевою службою безпеки (за наявності). При необхідності бере участь у спільних заходах із нею.
Завершення перебування в місці відпочинку та збори у зворотну дорогу	Організовує збори у зворотну дорогу. Переконується у безпеці та готовності дітей до зворотної подорожі. Проводить інструктаж на заключній етап подорожі. Повідомляє психолога про свої спостереження за поведінкою дітей.
Зворотна подорож додому	Слідкує та контролює безпеку зворотної дороги.
Прибуття додому, передача дітей родичам, опікунам тощо. Прощання	Дає (на запит) інформацію родичам та опікунам про проблеми з безпекою у їхніх дітей під час подорожі. Прощається з дітьми, підтримує їхнє можливе бажання зберегти контакти та зв'язки.
Завершення супроводу, складання звітів	У звіті викладає інформацію про проблеми з безпекою продовж поїздки. Пропонує рекомендації щодо їх вирішення (за наявності).

Дії та обов'язки соціального педагога (педагога-організатора)

Етап	Дії
Організаційний	Збирає всю наявну контактну та соціально-побутову інформацію про дітей (адреси, телефони, родичі, кого з батьків втрачено, умови проживання, стан здоров'я, економічне становище родини тощо) для повноцінної орієнтації у проблематиці дитини.
Первинне знайомство	Повідомляє дітям про місце майбутнього відпочинку та відновлення, його особливості, програму перебування, заходи. Намагається мотивувати дітей на активний відпочинок та дружбу один з одним.
Подорож	Контролює харчування, сон, відпочинок дітей під час подорожі, пропонує заняття під час очікування, цікавиться запитами та потребами дітей. Вживає заходів для їх задоволення. Слідкує за фізичним станом дітей.
Прибуття та розміщення у пункті відпочинку, відновлення, лікування	Оцінює соціально-побутові та санітарно-гігієнічні умови у місці перебування дітей. Разом із психологом вирішує питання розміщення та сумісності. Ретельно вивчає розпорядок дня, правила поведінки, здійснює відповідні інструктажі.
Перебування в місці відпочинку, відновлення	На основі вивчення програми перебування дітей на відпочинку приймає рішення про ступінь своєї участі у спільних заходах, за потреби бере в них участь, як мінімум у якості спостерігача. Слідкує за дотриманням санітарно-гігієнічних умов у період відпочинку. Контролює харчування дітей та їх заняття у вільний час. За можливості (якщо програма заходів у місці перебування не передбачає цього) проводить ігри, конкурси, вікторини з дітьми, організовує можливі екскурсії, прогулянки на місцевості.
Завершення перебування в місці відпочинку та збори у зворотну дорогу	Разом із місцевими співробітниками організовує прощальну зустріч. Спільно з ювенальним поліцейським контролює порядок зборів у зворотній шлях. Повідомляє психолога про свої спостереження за поведінкою дітей.
Зворотна подорож додому	Організовує всі комфортні умови проїзду дітей назад (харчування, зайняття в період очікувань та затримок).
Прибуття додому, передача дітей родичам, опікунам тощо. Прощання	Прощається з дітьми, підтримує їхнє можливе бажання зберегти контакти та зв'язки. Переконається, що всі діти передані відповідним людям. Дає поради родичам (опікунам) щодо належного задоволення потреб їхніх дітей.
Завершення супроводу, складання звітів	У звіті основну увагу приділяє задоволенню різних потреб дітей, дає рекомендації щодо вдосконалення форм та змісту перебування дітей у місцях відпочинку та відновлення.

Важливим етапом супроводу є проведення супервізійних зустрічей для представників мультимодальної команди супроводжувачих. Основна мета зустрічей – герменевтика станів дітей та команди! Тому важливо, щоб у кожного члена команди були зошити рефлексій, в яких вони (психологи, психотерапевти, поліцейські, педагоги, соціальні працівники, духівники) про-

писували по днях динаміку переживань кожної дитини, групову динаміку та динаміку власних переживань, відчуттів, а ще події, які відбуваються кожного дня в Україні та світі, а також під час подорожі на відпочинок та перед нею. Нижче приводимо зразок таблиці, у яку варто занотовувати усю інформацію, згідно пунктів, які у ній зазначені [1; 3; 9; 11; 24] (табл. 2).

Таблиця 2

Супервізійна інформація

Переживання дитини	Переживання групи дітей, яка їде на відпочинок у дорозі	Власні переживання усіх членів мультидисциплінарної команди супроводу дітей на відпочинок	Події в Україні та світі	Що відбувається сьогодні перед подорожжю та у подорожі на відпочинок (враховувати також варто: – політичні події, – пережиті дитиною події та травмівні досвіди, – кліматичні умови на «тут і тепер»)

Висновки. Отримані в процесі дослідження результати полягають у наступному: виокремлено особливості психологічного супроводу як особливого виду допомоги; виокремлено та уточнено особливості заходів «Чого не варто робити, коли дитина переживає стресову ситуацію»; ідентифіковано додаткові специфічні чинники сильного стресу дітей у родині працівників МВС; розкрито зміст індивідуальної розвивальної роботи психолога з дитиною працівників МВС, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону; надано протоколи, що засвідчують мультимодальний командний супровід дітей працівників органів системи МВС на відпочинок та відновлення; запропоновано форми активізації особистісного ресурсу дітей у процесі супроводу на відпочинок; надано техніки управління реакціями дітей у процесі супроводу на відпочинок; описано мету та протокол супервізійних зустрічей для представників супроводжуючої команди; надано діагностичні опитувальники для дітей та окремо для представників супроводжуючої команди; описано психологічний супровід дітей працівників органів системи МВС під час відпочинку та відновлення, батьки яких отримали поранення, загинули під час несення служби, або перебувають у полоні.

Дослідження тривають спільно з міжнародною Благодійною організацією «Благодійний фонд «Кідз оф Юкрейн», яка займається підтримкою постраждалих дітей в усіх регіонах України, організовує табори відпочинку, в тому числі для дітей працівників МВС. Досвід роботи масштабується в країні ЄС. Дослідження тривають...

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лялюк Г.М. Виховання дітей-сиріт в контексті особистісної парадигми: вітчизняна теорія та практика (XX ст. – поч. XXI ст.) : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2020. 504 с.
2. Лялюк Г.М. Психологічна допомога дітям, які зазнали психотравмуючого впливу воєнних дій. *Психологічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 14–148.
3. Лялюк Г.М. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни* / заг. ред. І. Манохи, Г. Собчук. Варшава. Київ : ПАН Гнозис, 2018. Т. III. С. 322–332.
4. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Заг. ред: К. Возніцина, Л. Литвиненко. Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2020. 192 с.
5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
6. Бутмарчук С. Як заспокоїти і підтримати дитину. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/yak-zaspokoity-i-pidtrymaty-dytynu-66522.html> (дата звернення: 12.06.2024)
7. Поради від експертів ЮНІСЕФ: «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях». URL: <https://mon.gov.ua/news/poradi-vid-ekspertiv-yunisef-yak-pidtrimati-ditey-u-stresovikh-situatsiyakh> (дата звернення: 20.06.2024)
8. Ти як? Всеукраїнська програма ментального здоров'я. Аптечка психологічної самопомоги (для дітей та дорослих). URL: <https://howareu.com/self-help> (дата звернення: 26.06.2024)
9. Як впоратись зі злістю та гнівом: поради від Світлани Ройз. URL: <https://op.ua/ru/news/lifehack/yak-vporatis-zi-zlistyu-ta-gnivom-poradi-vid-svitlani-royz> (дата звернення: 26.06.2024)
10. Лялюк Г.М. Виховання дітей-сиріт в контексті особистісної парадигми: вітчизняна теорія та практика (XX ст. – поч. XXI ст.) : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2020. 504 с.
11. Лялюк Г.М. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни* / заг. ред. І. Манохи, Г. Собчук. Варшава. Київ: ПАН Гнозис, 2018. Т. III. С. 322–332.
12. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
13. Лялюк Г.М. Виховання дітей-сиріт в контексті особистісної парадигми: вітчизняна теорія та практика (XX ст. – поч. XXI ст.) : монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2020. 504 с.
14. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
15. Базима Б. А. Психологія кольору. Теорія і практика. Видавництво : Мова, 2005, 208 с.
16. The color preferences of adolescents with charactertraits. В.А. Bazyma, ІІ Kut'ko – Zhurnal Nevrologii i Psikhiatrillmeni SS Korsakova, 1997.
17. Матійків І.М. Метафоричні картки з психологічними техніками «Управляю собою».
18. Міщук С. Вправи-антистрес для дітей. URL: <https://moz.gov.ua/uk/vpravi-antistres-dlja-ditej> (дата звернення: 12.06.2024)
19. Підбірка для стабілізації емоційного стану. URL: <https://www.sens.lviv.ua/pidbirka-dlya-stabilizatsiyi-emotsijnogo-stanu/> (дата звернення: 13.06.2024).
20. Психологічний центр безпаники. 12 способів впоратися з панічною атакою. URL: <https://trevog-bolshe.net/blog/10-sposobov-spravitsya-s-pristupom-paniki> (дата звернення: 25.06.2024)
21. Ти як? Всеукраїнська програма ментального здоров'я. Аптечка психологічної самопомоги (для дітей та дорослих). URL: <https://howareu.com/self-help> (дата звернення: 26.06.2024)
22. Як впоратись зі злістю та гнівом: поради від Світлани Ройз. URL: <https://op.ua/ru/news/lifehack/yak-vporatis-zi-zlistyu-ta-gnivom-poradi-vid-svitlani-royz> (дата звернення: 26.06.2024)

23. Католик Г.В., Лялюк Г.М., Романенко Д.В., Гриценко В.В., Радецька В.Я., Маннапова К.Р., Сердюк О.О. та ін. Психологічний супровід дітей працівників МВС на відпочинок, чиї батьки отримали поранення, загинули під час несення служби, перебувають або визволені з полону. Львів, ЛьвДУВС, 2024. 144 с.
24. Католик Г.В. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика : монографія за заг. ред. Г.В. Католик. Львів : Астролябія, 2009. 216 с.
25. Католик Г.В. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика в сучасних наукових дослідженнях : монографія за заг. ред. Г.В. Католик. Львів : Астролябія, 2012. 312 с.
26. Католик Г.В. Екзистенція страху життя і смерті в сучасних реаліях: мультимодальні та мультикультуральні аспекти: теоретичний та психотерапевтичний досвід : монографія за заг. ред. Галини Католик. Львів, Вид. Міссіонер. 2022. 377 с.
27. Балинська О.М., Католик Г.В., Захарова О.В., Броневицька О.М. Особливості інтерв'ювання дітей різного віку, які стали свідками або зазнали сексуального насильства : монографія. Львів : Растр-7, 2024. 240 с.
28. Кошулинська З., Костюченко Н., Католик Г., Гринько Н., Ільчук Н. Психологічна допомога біженцям в умовах війни : монографія. Львів, 2022. 48 с.
29. V. Blichar, N. Kalka, H. Katolyk, L. Kuzo, G. Leo, F. Marchuk, V. Tsyvinska, S. Vavrnsn. V.D. Volkan, K. Zaitseva. Resiliency of peoele facing military aggression against Ukraine. В колективній монографії Why warin ukraine and europe? Trauma and resiliency. 2023. С. 189–224.
30. Католик Г. Арт-терапевтичні техніки і практики в роботі з кризовими клієнтами в час широкомасштабної війни росії в Україні (дослідження проводились на початку війни 2022 року) у колективній монографії «Арт терапія і війна: контексти і практичний досвід» / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів, ЛьвДУВС. 2023. С. 8–37. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6082>
31. Католик Г. В. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфліктів (опис психотерапевтичного досвіду). *Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія: філософські науки*. Львів, 2008. Вип. 11. С. 220–227.
32. Католик Г. В. Поняття «ідентичність» крізь призму психологічного розвитку дитини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 1. С. 14–19. Католик Г. В. Стульківська М.М. Сприйняття дітьми смерті. Вікові та больові аспекти, *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 2 (8). С. 210–217.
33. Марін О., Савайда О., Лялюк Г. Вавринів О., Калька Н., Католик Г., Визнання батьками цінності дитячої особистості – основа її щасливого дорослого життя. Програма тренінгу «Визнання батьками цінності дитячої особистості – основа її щасливого дорослого життя». Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 12 с.